

Standardy a kariérní systémy v učitelské profesi: zahraniční přístupy a česká cesta Komuniké z konference

Tomáš Janík, Michaela Pišová,
Vladimíra Spilková

Konference *Standardy a kariérní systémy v učitelské profesi: zahraniční přístupy a česká cesta* pořádaná Pedagogickou fakultou Masarykovy univerzity se konala dne 27. 11. 2014. Zúčastnili se jí především zástupci z fakult připravujících učitele, dále také ředitelé a učitelé a někteří zástupci ministerských organizací, jako je např. Národní institut pro další vzdělávání (NIDV) či Národní ústav pro vzdělávání (NÚV). Setkání reagovalo na skutečnost, že se v České republice podobně jako v dalších zemích hledá cesta ke zkvalitnění vzdělávání a pozornost se přitom obrací ke standardům. Snahy směřující k vytvoření standardu a případně kariérního systému pro učitelskou profesi jsou v České republice rozvíjeny od devadesátých let minulého století. Po celou dobu je provází obsáhlá diskuse, v níž zaznívají nejrůznější hlasy pro a proti.

Nejnovější návrh standardu a kariérního systému učitele z dílny Národního institutu pro další vzdělávání není v tomto ohledu výjimkou. Diskuse k jeho zveřejnění podobě se odehrávají na různých platformách: od prezentací na krajských informačních seminářích, přes diskuse na kulatých stolech až po náročnější rozpracování problematiky na stránkách odborných časopisů poukazující na širší souvislosti celé problematiky (např. v časopisech *Komenský*, *Pedagogická orientace*, *Orbis scholae*).

Cílem konference bylo proto nabídnout platformu pro pokračování této diskuse a její obohacení o to, co prozatím zaznívá spíše jen výběrově a bez zakotvení do širších souvislostí. Uspořádání konference reagovalo na potřebu zasadit verzi standardu a kariérního systému vytvořeného NIDV do širšího kontextu a iniciovat obecnější diskusi o různých přístupech k řešení standardu učitelství.

V průběhu dopoledního jednání zazněly příspěvky prezentující zahraniční zkušenosti se standardy a kariérními systémy pro učitele (USA, Austrálie, Velká Británie, Skotsko, Německo, Švýcarsko), popisované také v tomto čísle *Orbis scholae*. Celkově bylo představeno širší spektrum přístupů k řešení standardů a kariérních systémů v učitelství, které jsou v praxi realizovány s různým stupněm úspěšnosti a akceptace mezi učiteli.

V odpoledním jednání se pozornost přesunula z (blízkého) zahraničí do České republiky. Kolegové ze Slovenska se podělili o své přímé zkušenosti s tvorbou a zaváděním kariérního systému. Jejich postřehy mohou být vnímány jako inspirace pro uvažování nad standardem z hlediska pedagogické teorie a výzkumu, ale také jako

160 varování před dominancí politického vlivu nad odborným při uchopování daného problému a při implementaci kariérního systému.

Popis zahraničních přístupů poskytl potřebný komparativní základ, na jehož pozadí byl přezkoumán podroben český přístup k tvorbě a implementaci standardu a kariérního systému. Vstupem do analýzy českého standardu byl příspěvek Karla Rýdla, který rozebíral problém kvalifikace a standardů učitelů v kontextu společenského vývoje od dob Marie Terezie. Důraz byl přitom kladen na proces standardizace po roce 1990. Autor jako přímý svědek i aktér procesů změn a snah o vytváření standardu učitele upozorňoval při pohledu „zevnitř“, podobně jako slovenští kolegové, na rozdíly v odborném a politickém pohledu na tuto problematiku. Připomněl, že na začátku milénia proběhly různé snahy o definování standardu učitele a že v letech 2006–2009 se odehrála dvě kola veřejné diskuse o profesionalizaci učitelství nad konkrétními pracovními návrhy formulací pro standard. Poté byla kontinuita práce na standardu přerušena a v roce 2010 byla „na zelené louce“ zahájena příprava projektu kariérního systému pod garancí MŠMT – NIDV.

Od roku 2012 je tento projekt řešen v rámci programu OP VK (IPn) pod názvem *Kariérní systém*. Na konferenci jej představil Jiří Kuhn. Prezentovány byly jednak jednotlivé kariérní cesty ve struktuře kariérního systému, jednak kariérní stupně a jejich specifika. Pozornost byla věnována i problematice atestačního řízení a jeho vztahu ke standardu učitele. V závěru příspěvku byl představen výhled na implementaci do roku 2018 a dále.

Představená verze kariérního systému byla diskutována v následujícím příspěvku Tomáše Janíka, Michaely Pišové a Vladimíry Spilkové (včetně příslibů a rizik, možných pozitivních i negativních dopadů na vzdělávací praxi). V úvodu jejich příspěvku byl otevřen problém standardizace (v učitelství) v širších souvislostech. V rámci sumarizace zahraniční zkušenosti prezentovaných v předchozích příspěvcích byly jako varující vyhodnoceny především slovenské a anglické zkušenosti s víceúrovňovým standardem, který byl inspirací i pro českou cestu. V těchto zemích se nicméně ukázal jako problematický – vedl k byrokratizaci, působil preskriptivně a pro učitele demotivačně (viz nedostatek míst na vyšších kariérních stupních apod.). Naopak pozitivně byla vnímána v USA tamní koncepce založená na dobrovolnosti a nenavázaná na odměňování učitelů, jejíž profesionalizační efekty byly doloženy i výzkumně.

Z hodnocení české cesty v kontextu zahraničních přístupů vyplynuly obavy z rizik a negativních dopadů současného návrhu na vzdělávací praxi, především obavy ze zhoršení klimatu na školách, z nejasné role a postavení ředitelů a z „odvádění“ učitelů ze tříd a od dětí (z důvodu důrazu na diseminaci) – potažmo tedy z deprofesionalizace učitelství. Konkrétní úskalí se týkají formalismu a byrokratizace atestačního řízení (např. dokladové portfolio) a nejasného hodnocení kvality učitelovy práce ve třídě.

Na prezentované příspěvky navázala živá diskuse, ve které byly tematizovány mj. ekonomické aspekty připravované koncepce, které v souvisejících materiálech nejsou explicitně popsány. Byly vyjádřeny obavy, že o vyšší kariérní stupně budou usilovat osoby, které již v současném systému působí na funkčních či specializačních

pozicích, čímž se omezí příležitost pro řadové učitele (předpokládá se totiž, že na kariérní stupeň 3 dosáhne přibližně 30 % učitelů, na kariérní stupeň 4 pak 3–5 %). Lze předpokládat, že znevýhodněny budou rovněž malé školy. Nelze podceňovat ani (nepříznivé) dopady, které kariérní systém může mít na kulturu školy.

Jako pozitivum bylo vyzvednuto směřování ke změně, které kariérní systém představuje, a to i přes zmíněná rizika. Vyzdvihnuto bylo, že formulování profesního standardu by mohlo představovat explicitní pojmenování kvality ve vykonávání učitelské profese apod. Obecná shoda panovala na tom, že by bylo velkým přínosem, pokud by se ze současné diskuse vyšlo směrem ke specifikaci kurikula přípravného i dalšího vzdělávání učitelů. Opět ale zazněly slovenské zkušenosti odkazující k riziku politizace odborného problému a hrozby průlomu tržního principu, který může za určitých okolností převládnout a přenastavit orientaci nežádoucím směrem (především v oblasti dalšího vzdělávání učitelů při byrokratizaci atestačního řízení).

Na základě analýzy zahraničních zkušeností a posouzení navrhované české cesty se jeví jako opodstatněné řešit otázky standardu v učitelství jako komplex problémů zahrnujících: (a) potřebu získávání kvalitních zájemců o studium učitelství; (b) kurikulum a kvalitu přípravného vzdělávání učitelů; (c) systém uvádění do profese (indukci); (d) další vzdělávání učitelů jako podporu jejich celoživotního profesního rozvoje. Pokud jde o standard učitelství, bylo by vhodné se přiklonit k dvouúrovňovému řešení, které je popisem minimální a maximální (expertní) úrovně kvality učitelovy práce. Nezbytnou podmínkou je do tvorby standardu zapojit široké spektrum aktérů, tj. fakulty připravující učitele, akreditační komise, profesní asociace, ředitele a učitele, organizace MŠMT a další.

Tomáš Janík, Michaela Pišová, Vladimíra Spilková
tjanik@ped.muni.cz
pisova@ped.muni.cz
vladimira.spilkova@pedf.cuni.cz